

HARMATI BÉLA

A „hontisztelet” spiritualitása

Hol dőltek el a dolgok 1848-ban? Talán a társadalmi változásoknál, a feudális rend eltörlése, a felelős magyar kormány megalakítása, a sajtószabadság területén? Vagy talán inkább a reformkori gazdasági fellendülés, Széchenyi István és követői által kezdeményezett és Kossuth Lajos és társai által szorgalmazott ipari, mezőgazdasági, út- és vasútépítési programok terén? Vagy a csatamezőkön, a szabadságharc nagyszerű győzelmei, majd a nemzetközi összefogás osztrák-ország túlereje okozta vereségek következtében?

Hol dőltek el a dolgok 1848-ban? És kérdezhajjuk a mai korra nézve is: ma hol dőlnek el a dolgok? Talán a gazdaságban, a Parlamentben, a kormányhivataloknál, a bankok és nemzetközi pénzintézetek keretei között vagy talán az egyes pártoknál?

A következőkben arra szeretnék rámutatni, hogy bár a felsoroltak mind befolyásolják mai életünket és jövőnket, *a dolgok elsősorban a fejekben dőlnek el! Ezért a téma, a hontisztelet spiritualitása.*

Elöljáróban megjegyzem, hogy nem tudunk teljes képet adni 1848 mentalitásáról, érzelmeiről, az egyéni és közös áldozatvállalásokról, a közelmúlt történelmi és dialektikus materializmusának koponyaszugorítóan egyoldalú „bázis” és „felépítmény” értékelése által oly sokszor félremagyarázott reformkori „osztályharcáról”. Csak hézagosan és vázlatosan tudjuk felrajzolni az összefüggéseket.

A történelmünk elmúlt százötven évében olyan sok vitát kiváltó Széchenyi-Kossuth ellentétre sem kívánok itt kitérni. Mindketten óriásokként magasodtak kortársaik fölé, egyéniségük és programjuk sok különbözősége miatt mégsem utasították vissza, hogy egy kormányban szerepeljenek. Vajon el tudnánk képzelni ugyanezt mai pártvezérekkel?

Akár Széchenyinél, akár Kossuthnál, akár Petőfinél – és lehetne sorolni a márciusi ifjak nevét még hosszán – a „hontisztelet” adta meg a közös alapot. *Szándékosan használom itt ezt a régies szót!* Figyelmeztessen ez arra, hogy a mai időben ritka az ilyen magatartás.

Széchenyi Johann Gottfried Herdert idézi a Stádiumban arról, hogy úgy éljen az ember, mintha örökké élne, de mégis úgy, mintha a mai nap lenne az utolsó számára. Így munkálkodjon mint „kiművelt emberfő” (Hitel) a hon fellendítésén: „*Szándékom im ez volt: füleimet bedugva, szemeimet behunyva, fogaimat összeszorítva, derekamat*

megfeszítve, minden láрма, sárral-dobás, kövekkel hajigálás, s vágás ellenére is rettenetlenül s egyenest menni célomhoz, mely – az élő Isten látja – semmi egyéb, mint lelkemből kivonni végre azon fájdalmas tövist, melyet honom nyomorult állapotja döfe oda...” (Stádium)

Arany János Széchenyi emlékezete című versében így búcsúztatja Széchenyit 1860-ban, halála után:

*...Bizton, ezer bajunk közt, megtalálta
Azt, ami fő, s mindent befoglaló:
„Elvész az én népem, elvész – kiálta –
Mivelhogy tudomány nélkül való.”
S míg kétéle a bölcs, hátrált a tevékeny,
Bújt az önérdék, fitymált a negéd:
Ő megjelenve, mint új fény az égen,
Felgyújtá az oltár szövetnekét....*

*...Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincset, ámbár napja múlt:
Hanem lerásván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint az időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik... .*

Az idézett gondolatok mögött fölsejlik a kor megértéséhez nélkülözhetetlen romantikus életérzés, a felvilágosodás nyomán meghirdetett és először a francia forradalomban, majd a XIX. században kiteljesedő „Szabadság–egyenlőség–testvériség” ideálja. Eötvös József emlékbeszéde így rajzolja élénk Széchenyi alakját: „...nem volt férfiú, ki a közélet pályáján megőszülve első fellépésétől élete végéig oly egészen érzelmeinek hatalma alatt állott volna, mint éppen ő...”

Tévednénk azonban, ha a hontisztelet romantikus vonásait olyan lelkiségnek tartanánk, amelyik szalmaláng és csak a kor divatja, a „Zeitgeist” táplálja. A múlt század reformkorának hontisztelete együtt járt a haza, a kor, az intézmények és a közállapotok kritikai bírálatával azon cél érdekében, hogy a hon „ingadozás nélküli átvarázsolása” történjék modern állammá, Széchenyi kifejezésével „Hunnia minden lakosinak polgári életet adni” (Stádium). A kritika hangját szólaltatta meg még inkább Petőfi gúnyos verseiben a Patópálokról, Ausztriáról, a császárról–királyról. Kossuth is állandóan ostorozta kora politikai és gazdasági közállapotait. Különösen is sokszor kerül elő ezekben a kritikákban a magyar széthúzás, pártoskodás, egymás meg nem értése. „...Régen nyomta honunkat már a megbántott egek azon átka, hogy érteni, megfogni, egymást nem tudtuk, vagy nem akartuk...” (Széchenyi, Világ). Még markánsabban húzza ezt alá Wesselényi: „...Midőn a pártosság dühe forr s egymás ellen törekszenek a felekezetek (ti. a különböző társadalmi csoportok) holott együtt s egymásért kellene munkálkodniok: rontás, pusztítás uralkodik akkor, elvadult keblökben józan javítások vágya elnémul, kialszik az értelem világa s javítás, felemelkedés helyett bomlik, süllyed, hátramegy minden nemzeti jólét s műveltség.” (Balítéletekről, 1834)

A tüneményes költői pályát alig néhány év alatt befutó Petőfi 1849 márciusában így írt:

*Bizony mondom, hogy győz most a magyar,
Habár ég s föld ellenkezőt akar!
Azért nem győzött eddig is e hon,
Mert sohasem volt egy akaraton...*

A hontisztelet másik lényeges vonása a tényfelmérő kritikai elemzés mellett a célratoró és előrenéző és teremtő tettvágy, a „polgári erény” megélése, ahogyan Széchenyi idézi Berzsenyit, „minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs” (Hitel). A sokszor megigéző és bénító múltat hátra kell hagyni a „hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül” (Kölcsey) program mellett. „Némelyek szomorúan fityörészik el a mohácsi veszedelem nótáját, s azt hiszik, ott van koporsója minden scythia fénynek. S tán úgy van, ámbár én nem hiszem – de az okos ember nem néz ennyire az háta mögé, mint inkább maga elibe, és elvesztett kincse siratása helyett inkább azt tekinti és vizsgálja, mit menthetett meg, s avval beelégedni és lassankint többet szerezni iparkodik.” (Hitel)

Hol dőltek el a dolgok 1848-ban? Hol dőlnek el a dolgok ma? Természetes, hogy akkor is, ma is a gazdasági tényezők, a pénz, a munkaerő, a szaktudás, az adminisztráció, a hadsereg, az iskolák fontos tényezők voltak. Szabad azonban témánk jelentőségére az örökérvényű jézusi igékkel rámutatni: „Nemcsak kenyérrel él az ember...” A fejekben, a szívekben, a nemzet lelkiségében óriási tartalékok rejtőztek a múlt század közepén. Vajon ma milyen erkölcsi tartalékokat, a hontisztelet milyen spiritualitását tudjuk felmutatni, próbáljuk továbbadni a következő nemzedékeknek?

Átvehetjük, tanulhatjuk a kor, a társadalom, az intézmények, a közállapotok kritikai szemrevételezését Széchenyi, Kossuth, Petőfi és a többiek nyomán. Ugyanakkor azonban az a kérdés, mennyire munkálkodik népünk, benne a vezetők és a vezetettek a „hon ingadozás nélküli átvarázsolásán”, hogy „Hunnic” minden lakosának polgári életet adjanak?

Ebben az esztendőben ötven éve, hogy megjelent az Emberi Jogok Nyilatkozata. Sokszor szoktuk idézni és követelni, mind az egyéni, mind a közösségi jogokat. Mit ér azonban az emberi „jogok” bármiféle erőltetése, ha nem kapcsolódik hozzá az eddig még egyetemesen meg nem fogalmazott, de minden kisebb vagy nagyobb közösség számára leírva és nem leírva, szabadon és kötelezően a mentalitásban, a spiritualitásban megjelenő és valósággá formálendő „Emberi Kötelességek Chartája”?

Hadd fejezzem be, utalva a reformkor latin műveltségére, *Seneca* egyik mondásával: Turpe est non ire sed ferri! – azaz: Bolond dolog nem lépni, hanem vitetni magunkat! 1848 szellemisége nem hagyta magát vitetni, hanem lépett, cselekedett, utat mutatott sok nemzedéknek.

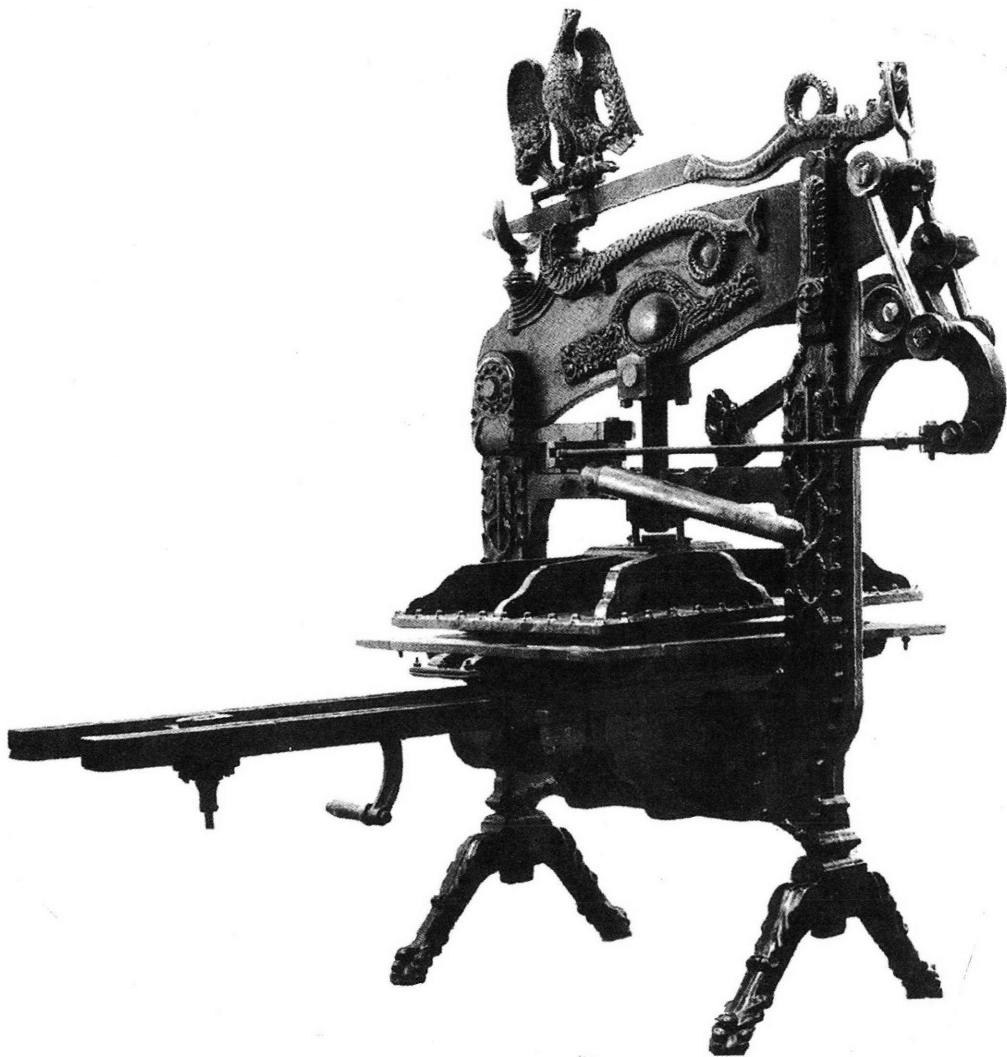
Ha azt kérdezi valaki, mit látok ma prioritásnak az „Emberi Magyar Kötelességek” összefüggésében, akkor az oktatás- nevelés kérdését húzom alá. „*Kiművelt emberfők*” kellenek. Hiszen a rosszindulat olykor-olykor alábbhagy, de a butaság, tájékozatlanság, szűklátókörűség megmarad! Ezért van az, hogy magyarországi egyházaink súlyt helyeznek régi iskoláink újraindítására. Nem a magyar iskolarendszer „klerikális NAT” szerinti formálására készülünk! Szeretnénk azonban aláhúzni, hogy a dialektikus és történelmi materializmus után ma nálunk uralkodó „vulgármaterializmus” ellenében fontos a bibliai, az erkölcsi spiritualitás!

Hol dőlnek el a dolgok 1998-ban és 2000 után? A fejekben! Emeljük büszkén magasra fejünket és dobbanjon meg a szívünk, mert nem akármilyen múltat mond-

hatunk magunkénak és ad majd az Isten hontisztelő jobbítani akarásunkban annyi kudarcot, hogy el ne bizakodjunk, de adjon annyi eredményt is, hogy el ne csüggedjünk!

* * *

Előadás a Széchenyi Társaság „Szellemi, társadalmi és természeti környezetünk megtartása 1948 szellemiségében” című előadássorozata keretében, Gellért Szálló, Budapest, 1998. március 26. 17 óra.

Sajtógép a Landerer- és Heckenast nyomdából